

4 Mavzu: Rivojlangan mamlakatlarda agrar siyosat va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash.

Reia:

- 1 Rivojlangan mamlakatlarida agrar siyosat va islohotlarning o'ziga hos hususiyatlari hamda vo'nalishlari;
- 2 Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda davlat dasturlari;
- 3 Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda agrar sohani rivojlantirish.

Kalit so'zlar: Rivojlangan mamlakatlar, Agrar siyosat, Oziq-ovqat havfsizligi, Davlat dasturlari, Agrar sohani rivojlantirish.

Foydalanilgan adabiyotlar: Asosiy adabiyotlar

1. Abdug'anivev A., Abdug'aniyev A.A. Agrar siyosat va oziq-ovqat xavfsizligi -(darslik)- T.: TDIU, 2004. - 304 bet.
2. Abdug'anivev A., Abdug'aniyev A.A. O'ishloq xo'jaligi iqtisodiyoti. Darslik. -T.: O'zbekiston vozuvchilar uyushmasi adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006 yil. -288 bet.
3. Abdug'aniyev A., Abdug'aniyev A.A. - Qishloq xo'jalik iqtisodiyoti. Darslik. -T.: TDIU, 2004. - 304 bet.

Qo'shimcha adabiyotlar:

1. Iqtisodiyotning agrar sektori. T.Jo'rayev, Sh. Allayarov, X.Asatullayev, T. Umarov, Ma'ruzalar matni. -T.: TIM, 2012
2. Salomov T. Hamdamov Q.S. Tursunxo'jayev T.L., To'raxo'jayev T.I., Hakomov R.X., O'roqov N.I., Aripov I.M., Jahon qishloq xo'jaligi. O'quv qo'llanma. - T.: TDIU, 2004. - 128 b.
3. Hakimov R. Agrosanoat majmuasi iqtisodiyoti, -T.: MCHJ "RAM-S", - 2007. 367 b.
4. Hakimov R., Otaqulov M., Yusupov E., Yusupov M., Agrosanoat majmui iqtisodiyoti. O'quv qo'llanma. - T.: TDIU, 2004. - 160 b.
5. Salimov T., Hamdamov Q.S., Tursunxo'jayev T. L., To'xtayev T.I., Xakimov R.X., O'roqov N.L., Aripov I.M. Jahon qishloq xo'jaligi. O'quv qo'llanma. - T.: TDIU, 2004. - 128 b.

Xorijiy adabiyotlar:

1. Gail L. Cramer. Clarence W. Jensen. Douglas D. Southgate, Jr. Agricultural Economics and agrobusiness. - New York, 2001. - 519 p.
2. Just R.E., N Bockstael. Commodity and resource policies in Agricultural Systems, Springer- Verlag, Berlin Heidelberg 1991
3. OECD (2012), Food and Agriculture, OECD Green Growth Studies, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264107250-en>

Internet savtlari

1. www.samqxi.uz - Samarqand qishloq xo'jalik instituti veb-sahifasi
2. www.lex.uz - O'zbekiston Respublikasi Oonun huiiatlari ma'lumotlari milliv bazasi.
3. www.agro.uz - O'zbekiston Respublikasi O'ishloq va Suv xo'jaligi vazirligi portali.
4. www.stat.uz - O'zbekiston Respublikasi Davlat Satistika Qo'mitasi portali
5. www.gov.uz - O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali.
6. www.fao.org - Birlashgan millatlarning qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat tashkiloti portali.

1 Rivojlangan mamlakatlarda agrar siyosat va islohotlarning o'ziga hos xususiyatlari hamda yo'nalishlari;

Har bir mamlakat iqtisodiyotida agrar sohaning o'ziga xos o'rni mavjud. Chunki agrar tarmoq mamlakat aholisini muhim oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabini qondirish asosidir. Rivojlangan mamlakatlar agrar tarmoqlarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, bu mamlakatlar qishloq xo'jaligi umumiy iqtisodiyot tarmoqlarida kam ulushni tashkil qiladi, ammo bu bilan qishloq xo'jaligining iqtisodiyotdagi o'rni yo'qolib qolmaydi. Umuman olganda rivojlangan mamlakatlar agrar siyosatini o'rganishni 3 guruhga bo'lib o'rganish lozim. Ular quyidagicha guruhlanadi:

1. Birinchi guruhga Evropa Ittifoqi davlatlari kiradi, bu davlatlar agrar siyosatlarining xususiyatlari shunday nozik va mustahkam tuzilganki, hali agrar siyosat amaliyotida ulardan o'tadigan mukammal tizim yaratilmagan;

2. Ikkinchi guruhga AOSH va Kanada qishloq xo'jaligini kiritish mumkin, ular agrar siyosati xususiyatlari bir-biriga juda o'xshash bo'lganligi uchun AQSH agrar siyosati misolida uning mohiyatini ochib berishga harakat qilamiz;

3. Yaponiya agrar siyosati. Bu mamlakat qishloq xo'jaligining ham o'ziga hos jihatlari borki, ularni o'rganish ham o'rganuvchilarni ancha mushohada qilishga chorlashiga shubha yo'q.

Rivojlangan mamlakatlar agrar siyosatlariga baho berishni alohida-alohida ko'rib chiqishni lozim topdik, bu savolda esa umumiy o'xshash jihatlarga e'tibor qaratamiz.

Rivojlangan mamlakatlar agrar tarmog'ini o'rganish ularning quyidagi o'ziga xos umumiy tomonlari borligini ko'rsatadi:

- agrar iqtisodiyot rivojlanishi asosan yuqori unumdorlikka ega qishloq xo'jalik ishlab chiqarishi va yuqori sifatli qayta ishlash va oziq-ovqat sanoati ishlab chiqarishiga asoslanadi;
- agrar iqtisodiyot yuqori darajada takomillashgan agrosanoat integratsiyasiga birlashgan;
- agrar iqtisodiyot rivojlanishi ilmiy-himiy yuqori bo'lgan texnologiyalar, biotexnologiya va informatika kabi yuqori unimli va ekologik toza texnologiyalarga asoslangan;
- ishlab chiqaruvchilar kapital quyilmalari unumdorligini oshirishda ishlab chiqarishdagi moddiy-texnik elementlarning roli pasayib, ularning o'rniga biologik omillarning ko'proq rol o'ynayotganligi;
- qishloq xo'jalik ishlab chiqarishida kapital sig'iminining pasayib mehnat unumdorligining oshayotganligi.

Keyingi yillarda rivojlangan mamlakatlar iqtisodiyotida agrar tarmoqning ulushi ancha pasayganligini ko'rishimiz mumkin. Masalan 2000 yilda AQSHda bu ko'rsatkich 1.8 % ni tashkil qilgan bo'lsa (1960 yilda 20 % bo'lgan), Evropa Ittifoqi davlatlarida o'rtacha 3.5 % ni tashkil qilgan. Bu mamlakatlar agrar iqtisodiyotining mustahkam rivojlanishini ta'minlagan agrar siyosat shartlari quyidagilar bo'lib hisoblanadi:

- agrar iqtisodiyotda rivojlangan ASM tizimining mavjudligi;
- ishlab chiqarishning fermerlik tizimida tashkil qilinganligi;
- davlat tomonidan tartibga solishning mukammal tizimi ishlab chiqilganligi;
- qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishiga ilmiy-texnika yutuqlarining tijorat asosida joriy qilish va ilmiy ishlarni mukammal tashkil qilishning yuqori natijaviylikligi.¹

Rivojlangan mamlakatlar iqtisodiy rivojlanishiga va agrar tarmoqning ham bozor qonunlari asosida takomil rivojlanishiga zamonaviy yirik hududiy savdo bloklarining shakllanishi va rivojlanishi ham katta ta'sir ko'rsatadi. Rivojlangan mamlakatlar iqtisodiy

¹ Just R.E., N Bockstael. Commodity and resource policies in Agricultural Systems, Springer-Verlag, Berlin Heidelberg 1991

hamkorligini ta'minlovchi asosiy iqtisodiy bloklari sirasiga quyidagilarni kiritish mumkin:

1. Evropa Ittifoqi.
2. SHimoliy Amerika erkin savdo kelishuvi (NAFTA).
3. Evropa ochiq savdo assotsiatsiyasi (EAST).
4. Osiyo-Tinch okeani iqtisodiy hamkorligi (AIES).
5. Merkosur (Braziliya, Argentina, Paragvay, Urugvay).
6. Janubiy Afrika rivojlanish qo'mitasi (SARK).
7. G'arbiy Afrika iqtisodiy va valyuta ittifoqi (YuEMOA).
8. And paketi.
9. Jahon Savdo Tashkiloti (WTO).

Rivojlangan mamlakatlar agrar siyosatlarini alohida - alohida ko'rib chiqish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

AQSH agrar siyosatining xususiyatlari.

AQSH iqtisodiyotida qishloq xo'jaligi muhim o'rin tutadigan tarmoqlardan biri hisoblanadi. AQSH qishloq xo'jaligi ham boshqa rivojlangan mamlakatlar singari rivojlangan agrosanoat tizimiga ega. Bu tizim mamlakatga 1960 yillardan boshlab rivojlantirila boshlagan. Mamlakat ASM tashkiliy tarkibi 3 ta sohadan tarkib topgan. Birinchi sohaga qishloq xo'jaligi uchun ishlab chiqarish vositalari etkazib beradigan va moddiy-texnik xizmat ko'rsatishni o'z zimmasiga oladi (traktorsozlik, qishloq xo'jalik mashinasozligi, kimyo sanoati, oziq-ovqat sanoati, hayvonlar farmatsevtikasi sanoati, urug'chilik sanoati). Ikkinchi sohaga qishloq xo'jalik ishlab chiqarishining o'zi kiradi. Uchinchi sohaga esa funksiyasi qishloq xo'jalik mahsulotlarini iste'molchiga etkazib berish bilan bog'liq bo'lgan tarmoqlar, va'ni, qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlash, saqlash, etkazib berish va sotish bilan bog'liq bo'lgan tarmoqlar kiritiladi. Bu tarmoqlar sirasiga oziq-ovqat sanoati, tara va ombor xo'jaligi, transport, oziq-ovqat mahsulotlarini ulgurji va chakana savdo qilish, umumiy ovqatlanish kabilarni kiritish mumkin.

AQSH qishloq xo'jaligida davlatning ta'siri iuda kattadir va buni ular oziq-ovqat mahsulotlariga talabni shakllantirish, ichki agrar bozorni jahon bozori bilan mustahkam aloqadaliqi, shuningdek, iuda katta miqdordagi o'rta va kichik tovar ishlab chiqaruvchilarning mavjudligi bilan izohlashadi. Mamlakat agrar siyosatining asosiy yo'nalishlariga quyidagilar kiradi:

- qishloq xo'jalik ishlab chiqaruvchilari daromadlarini kafolatlangan baholar orqali qo'llab-quvvatlab turish;
- qishloq xo'jalik ishlab chiqarish infrastrukturasi qurish (yo'l qurilishi, meliorativ ob'ektlar, elektrlashtirish va telefonlashtirish, ombor binolari);
- fermerlarga kredit xizmatini ko'rsatish;
- qishloq xo'jaligi o'qishi, ilmiy tadqiqotlar natijalarini amaliyotga tadbiiq qilishni tashkil qilish va molivalashtirish;
- yer va suv resurslarini muhofaza qilish;
- oziq-ovqatlar sifati va atrof-muhitning holati bo'vicha nazoratni amalga oshirish;
- oziq-ovqat mahsulotlari eksporti va impoortini tartibga solish.

Qishloq xo'jaligining mamlakat iqtisodiyotida ulushi ancha past bo'lsada, davlat tomonidan unga ko'rsatilayotgan vordam haimi ancha kattadir. Umuman mamlakat bo'vicha 50 % ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar bahosi davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadi, bu ko'rsatkich makkajo'xori uchun 100 % ni, g'allaning 33 % ini, paxtaning 50 % ini qamrab oladi.²

² Just R.E., N Bockstael. Commodity and resource policies in Agricultural Systems, Springer-Verlag, Berlin Heidelberg 1991

2 Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda davlat dasturlari;

AOSH qishloq xo'jaligi iqtisodiyotning rivojlanishida kevingi 20 vilda eng asosiy omil ilmiy- texnika progressi bo'ldi. Jahon agrar fanida asosiy o'rinni AOSH egallaydi, unda barcha agrar soha olimlarining 2/3 qismi faoliyat ko'rsatadi va barcha agrar fanga sarflanadigan mablag'larning 80 % ini tashkil qiladi. Agrar fanini rivojlantirishda asosiy rolni davlat o'vnavdi. Urushdan kevingi villarda davlat agrar tarmoq fani xarajatlarining 50 % ini molivalashtirgan bo'lsa, hozirgi paytda bu ko'rsatkich 35 % ni tashkil qiladi. Umuman, davlatning agrar siyosatdagi ta'sirini quyidagi faoliyatlarda ifodalash mumkin:

- davlat intellektual mulkni patentlashtirish, litsenziyalash, halqaro kelishuvlar orqali himoya qiladi;
- maxsus davlat tadbiri qilish markazi orqali ilmiy-texnika yutuqlarini qishloq xo'jalik amaliyotiga joriy qilishni tashkil qiladi;
- ishlab chiqarilayotgan oziq-ovqat mahsuloti sifati, saqlash, transportirovka shartlari, qo'llanilayotgan kimyoviy va veterinariya preparatlari ustidan kuchli ekologik nazorat va nazorat - laboratoriya ishlarini olib borishni tashkil qiladi;

SHuningdek, amaliy xarakterdagi va tez samara beradigan, qishloq xo'jaligi ekinlarining yangi navlari va hayvonlar naslini yangi turlarini yaratish, qishloq xo'jalik mashina va uskunalari, o'g'itlar, pestitsidlarlarning yangi turlarini ishlab chiqish kabi tadqiqotlarga sanoat korporatsiyalari ham mablag' ajratishadi. Oxirgi villarda bu kabi tadqiqotlar sirasiga biotexnologiya ham kiritilib, xususi sektorning fanga investitsiyalari miqdori davlatnikidan ikki baravarga oshib ketdi. Agrar fanga korporatsiyalar moliyasining ulushi 65 % ga etdi.

AOSH qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining o'sishi ichki va tashqi bozor talablariga bog'liqdir. Milliy bozordagi shaxsiy iste'mol tarkibining o'zgarishi, daromadlar darajasi va demografik omillar agrar siyosatga katta ta'sir ko'rsatadi. Ichki bozorda oziq - ovqat mahsulotlariga bo'lgan tarkibiy talab o'zgarishi unchalik katta muammo tug'dirmaydi, chunki davlat tomonidan tartibga solinadigan agrar siyosat deyarli o'z oldidagi muammolarni hal qilib bo'lgan.

AOSH agrar siyosatida tashqi siyosat asosiy rollardan birini o'vnavdi. Mamlakat Urugvay round guruhiga kirgan mamlakatlar bilan eng ko'p tashqi aloqalarni amalga oshiradi. GAAT (savdo va boji to'lovlari bo'yicha bosh shartnoma) doirasidagi kelishuvga ko'ra AOSH boshqa shu roundga kiruvchi mamlakatlar bilan quyidagi masalalarni kelishib olgan holda faoliyat yuritadi:

- eksport subsidiyalarini qisqartirish;
- qatnashchi-mamlakat milliy bozorlaridagi ishlab chiqarilayotgan qishloq xo'jalik mahsulotlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash darajasini qisqartirish;
- agrar iqtisodiyotda bozor munosabatlarini kuchaytirish;
- halqaro savdoni liberallashtirish va qattiq fitosanitariya reglamentlarini o'rnatish.

Hozirgi kunda jahon xo'jaligidagi qiyinchiliklarga qaramay AOSH o'zining qishloq xo'jalik mahsulotlarini yirik eksportchisi maqomini saqlab qolishi mumkin, chunki mamlakatdagi ishlab chiqarish xarajatlarining boshqa mamlakatlar bilan taqqoslaganda ancha past darajasi bunday imkoniyatni saqlab qolish uchun etarlidir. Yaqin kelajakda tovar eksport qilish tarkibi o'zgaradi - g'alla va soya chiqarish barqarorlashib, go'sht va mevalar eksporti oshishi kutilayapti. AOSH qishloq xo'jaligi mahsulotlari tashqi savdosida asosiy savdo hamkorlari bo'lib Yaponiya, Kanada va Meksika hisoblanadi.

80 - villardan boshlab AOSH qishloq xo'jaligida investitsiyalarning resurslar va texnologiyalarni takomillashtirishga yo'naltirish boshlandi. 90 - villardan boshlab asosiy kapital hajmini qisqartirish siyosati agrar tarmoq rivojlanishi uchun yangi bosqich bo'ldi. U asosiy vositalar samaradorligining oshishi ishlab chiqarishga an'anaviy texnikalar o'rniga elektron texnikaning qo'llanishi, bahoning oshib ketmasligini ta'minlash (bu ham elektron

texnikaning arzonaga tushishi bilan bog'liq), moddiy kapital elementlarining qisqartirilishi (traktorlar, mashinalar, ishlab chiqarish qurilishlari) va biologik omillarning (qishloq xo'jalik ekinlari navi va hayvonlar naslini yaxshilash) ishlab chiqarishdagi rolini oshirish bilan tavsiflanadi.

Yangi texnologivalarning ishlab chiqarishga ioriv qilinishi bilan "inson omili" ga, to'g'rirog'i, uning malakasiga talab ham oshadi. ^vingi villarda agrar tarmoqda ishlovchilarning son darajasi qisqarib, malaka darajasi oshirilayotganligi tendensiyasiga e'tibor qaratish mumkin.

Boshqa rivoilangan mamlakatlar singari, AOSHda ham agrosanoat maimuini rivojlantirish kuchli oziq-ovqat sanoatini rivojlantirish bilan chambarchas bog'langan. Mamlakatda bu sanoat kuchli rivoilangan maimuani tashkil etib, o'zida 40 dan ortiq tarmoqni jamlagan 22000 ta korxonadan tarkib topadi. Tarmoqda asosiy o'rinni 100 ta virik firma tutib, ularning 60 tasi mamlakatning 500 ta virik korporatsiyalari qatoridan joy olgan va dunyo bo'vicha ularning ko'plab filiallari mavjuddir.

^vingi villarda oziq-ovqat mahsulotlarining sifati masalasi eng asosiy muammolar darajasiga ko'tarilgach, mamlakat agrar sivosatida fiziologik va ekologik xavfsizlikni ta'minlash bosh masala qilib qo'vildi. Ekspertlarning xulosalariga ko'ra inson hayotiga tibbiyot 8-9 %, oziq- ovqatlar esa 40-50% ta'sir ko'rsatar ekan. SHuning uchun ham oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabni qondirish zarurivati, tarmoqni texnologik va funktsional rivojlantirishni fan^xnika yutuqlari asosiga qurishni asosiy harakatga keltiruvchi kuch darajasiga chiqaradi.

Yaponiya agrar sivosatining xususiyatlari.

Agrar sivosatlarni tahlil qilganda Yaponiya agrar sivosatining o'ziga xos iihatlarini ko'rib chiqishimiz mumkin. Yaponiya agrar sivosatining faqat ungagina xos bo'lgan xususiyatlaridan biri shundaki, unda hech qachon asosiy masala sifatida eksport masalasi qo'yilmaydi. Agrar tarmoq rivojlanishi va taraqqiyotiga nazar tashlaydigan bo'lsak, Yaponivada boshqa tarmoqlar singari qishloq xo'jaligida ham hamma vaqt resurslar tanqisligi bosh masala bo'lib kelgan. SHuning uchun ham Yaponiya agrar sivosati oldiga hamma vaqt mamlakat iqtisodiy salohivatiga samaradorlik nuqtai nazaridan emas, balki mamlakat oziq-ovqat xavfsizligi masalasini hal qilish vazifasi bosh masala sifatida qo'yilgan.

Yaponiya agrar tarmog'i mahsulotining mamlakat valpi milliy mahsulot ishlab chiqarishdagi salmog'i 2 % dan kamni tashkil qiladi. Uning tarkibi asosan oziq - ovqat mahsulotlari va qavta ishlash sanoati mahsulotlaridan tarkib topgan. Yaponiya qavta ishlash sanoati resurslarga bo'lgan o'z ehtivojini import orqali qondiradi. Yaponiya agrar sivosatining asosiy vazifasi oziq-ovqat xavfsizligini qondirish bo'lsada mamlakat hech qachon o'z iste'molini ichki bozor orqali qondira olmagan. 1934 - 1936 yillarda mamlakat xalqi iste'moli uchun kerak bo'lgan guruchning 19 % ini, g'allaning 42 % ini, soya va makkajo'xorining 60 % dan zivodrog'ini, shakar xom-ashvosining 96 % ini bevosita import orqali qondirgan. Mlar davomida oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabni qondirishning eng yaxshi ko'rsatkichiga 1960 vilda erishilgan bo'lib, bu ko'rsatkich 93 % ni tashkil qilgan, bundan kevingi villarda esa vilma-vil pasavib boravergan. 1965 vilda 88 %, 1970 vilda 83 %, 1975 vilda 79 % va hozirgi kunda 65-70 % istemol milliy ishlab chiqarish hisobiga qondiriladi.

3 Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda agrar sohani rivojlantirish.

Mamlakatda oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabni qondirishning darajasini bunday kamayishining asosiy sabablari quyidagilar bo'lib hisoblanadi:

- ishlovchilarning past samarali va ko'p mehnat talab qiluvchi qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi bilan shug'ullanishni xohlamay o'zlarini boshqa ishlab chiqarish sohalarida faoliyat yuritishga o'tib ketishganliklari;

- davlat miqyosida yuqori samara berayotgan sanoat, elektronika va shu kabi ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash siyosatlarini natijasida bu korxonalarining ko'payishi va ular korxonalar qurilishi evaziga qishloq xo'jalik erlarining kamayib ketishi va yangi erlar ochish imkoniyatining yo'qligi;
- agrar siyosatning qimmat ishlab chiqarish o'rniga arzon mahsulotlar sotib olishga qaratilganligi;
- mamlakat aholisining tabiiy ko'payishi va buning natijasida iste'mol darajasining oshishi. Bunday holatdan kelib chiqqan holda Yaponiya hukumati agrar siyosatning oldiga har qanday

holatda faqat mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini hal qilish vazifasini qo'vadi. SHundan kelib chiqib Yaponiya agrar siyosatining asosiy vazifalari quyidagilar bo'ladi:

1. Oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabni imkon qadar milliy ishlab chiqarish hisobiga qondirish.
2. Oziq-ovqat mahsulotlarini barqaror miqdorda va sifatda etkazib berish bo'yicha eksportyor mamlakatlar bilan samarali kelishuvlar olib borish va shartnomalar olib borish.
3. Oziq-ovqat xavfsizligi muammosini hal qilish va xavfni imkon qadar kamaytirish maqsadida mahsus oziq-ovqat zahiralarini tashkil qilish.
4. Kelgusida samarali shartnomalar tuzish va hamkorlik olib borish imkoniyati mavjud bo'lgan rivojlanayotgan mamlakatlarning qishloq xo'jaligini rivojlantirishga vordam qilish.

Bu vazifalarning samarali amalga oshirilishi natijasida Yaponiya oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talablarini to'la qondirishga erishdi. Yaponiya agrar siyosati yuqoridagilardan ham xulosa qilish mumkinki, xorijiy hamkorlar bilan ish olib borishga qaratilgan va bunga majbur ham. Yaponiyaning qishloq xo'jalik mahsulotlari bo'yicha asosiy hamkorlari rivojlangan mamlakatlardan AQSH va Kanada, shuningdek, Lotin Amerikasi va SHarqiy Osiyo davlatlari hisoblanadi.

Yaponiya agrar siyosatida ham boshqa rivojlangan mamlakatlar singari davlatning roli katta o'rin tutadi. Agrar tarmoq davlat tomonidan tartibga solinadi va qo'llab-quvvatlab turiladi. Ichki ishlab chiqarishni rag'batlantirish maqsadida qishloq xo'jalik mahsulotlari bahosini rag'batlantirish davlat vordamlarining asosiy qismini tashkil qiladi. Yaponiyada barcha ishlab chiqarilayotgan qishloq xo'jalik mahsulotlarining 80 % ining bahosi davlat tomonidan rag'batlantiriladi. bu ko'rsatkich g'alla ishlab chiqarishda 90 % ni, guruch ishlab chiqarishda 50 % ni, suli ishlab chiqarishda 60 % ni tashkil qiladi. Qishloq xo'jaligida fan-texnika yutuqlarini qo'llash asosan ekologik toza mahsulot ishlab chiqarishga qaratilgan.

Yaponiya agrar siyosatini rivojlantirish va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini takomillashtirish, shu asosda mamlakat oziq-ovqat xavfsizligi muammosini muntazam hal qilib borish maqsadida agrar siyosatning oldiga doimiy ravishda quyidagi masalalarni hal qilib borish vazifasi qo'viladi:

- jahon bozorida qishloq xo'jalik mahsulotlariga bo'lgan talab va taklifning holatini va istiqbolini o'rganib borish;
- yaponcha tipda ovqatlanishni targ'ibot qilish;
- oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabni ichki bozorda qondirish salohiyatini tartibga solish va qo'llab-quvvatlash;
- mamlakat ichida ozuqa uchun don ishlab chiqarishni ko'paytirishga imkoniyatlar yaratish;
- oziq-ovqat mahsulotlarini samarali asosda import qilish va oziq-ovqat zahiralarini yaratish;
- oziq-ovqat mahsulotlari bilan yaxshiroq ta'minlanish imkoniyatlarini doimiy ravishda o'rganib borish.

Evropa Ittifoqi mamlakatlari agrar siyosatining xususiyatlari.

Evropa Ittifoqi tashkil qilinganida kevin qishloq xo'jaligini vagona asosda rivojlantirish siyosati eng qiyin amalga oshirilgan siyosatlardan biri hisoblanadi. Umumiy

Agrar Siyosat o'zining paydo bo'lish maqsadiga ko'ra Evropa Ittifoqiga kirgan dastlabki 6 ta mamlakatning qishloq xo'jaligi sohasidagi iqtisodiy manfaatlarini hal qilishi lozim edi. Bu siyosat asosan EI mamlakatlari qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining integratsiyasini va umumiy siyosatini belgilab berish maqsadida tashkil qilingan.

Evropa Ittifoqi zamonaviy ko'rinishini shakllantiradigan integratsion jarayonlar ikki asosiy yo'nalishda rivojlanmoqda:

1. Ekstensiv - Evropa Ittifoqiga yangi a'zo mamlakatlarini qo'shib olish asosida integratsiyani kuchaytirish;

2. Intensiv - hamkorlikning ancha oddiy usullaridan murakkabroq shakllarga o'tish orqali integratsiyani kuchaytirish.

Evropa Ittifoqi integratsivalashuvi jarayonining boshqa integratsion ittifoqlardan farqli tomonlarini quyidagi xususiyatlar tashkil qiladi:

1. Bosqichma-bosqich rivojlanish: boixona ittifoqi orqali erkin savdo zonalarini tashkil qilish; yagona ichki bozor; iqtisodiy va valyuta ittifoqi.

2. Unikal millatlararo institutlarni tashkil qilish; Evropa kengashi, EI ministrlar kengashi, EI qo'mitasi, Evropa parlamenti, Evropa sudi.

3. Millatlararo darajada moliyaviy, tarkibiy va ilmiy-texnikaviy siyosatni yuritish.

Evropa Ittifoqini rivojlantirish bosqichlari asosan quyidagilardan iborat:

Birinchi bosqich(1957-1971)-«Boixona ittifoqi» siyosatini yuritish orqali erkin savdo zonalarini yaratish, EI ramkasida boj poshinalari bekor qilindi, uchinchi mamlakatlar uchun 6 ta Evropa Ittifoqiga a'zo mamlakatlarning tashqi ta'rifi bir xil darajada belgilandi, 6 mamlakat xududida ular o'zaro savdo cheklovlari va boshqa nota'rif tartibga solishlari yo'qotildi.

Ikkinchi bosqich (1972-1978) - EI krizisi, bu o'z navbatida 1974-75 yillarda jahon iqtisodiy krizisidan kelib chiqdi. Iqtisodiy qiyinchiliklarning o'sishi integratsion jarayonlarni zaiflashtirdi, EI mamlakatlar o'rtasida kiritiladigan mollarga miqdoriy cheklovlar qayta paydo bo'ldi, demping baholarini qo'llash kengaydi.

Uchinchi bosqich (1979-1985) - Evropa valyuta tizimi yaratildi, kuchsiz valyutaga ega bo'lgan mamlakatlar, kuchli valyutali mamlakatlardan davlat vordami oldilar, hamda ikki tomonlama valyutalarni kuchaytirishga yo'naltirilgan qisqa muddatli kreditlar va boshqa tadbirlardan keng foydalanildi.

To'rtinchi bosqich (1986-1992) - 60 yillardagi umumiy bozordan farqlanuvchi yagona Evropa ichki bozorining paydo bo'lishi, bunda nafaqat tovarlar, balki xizmatlar, kapital va ish kuchi ham erkin xarakatlana oldi.

Beshinchi bosqich (1993-2002) - yagona ichki bozordan iqtisodiy va valyuta ittifoqiga o'tish, bunda yagona evropa valyutasi - evro bazasida ijtimoiy-iqtisodiy, pul-kredit va moliya siyosatlarini umumlashtirish maqsad qilingan.

Evropa Ittifoqi institutsional tarkibini shakllantiruvchi institutlar takomil iqtisodiy rivojlanishni ta'minlavdi va mamlakatlar o'rtasidagi barcha aloqalarni sharoitga mos holda moslashtirish imkoniyatlarini yaratadi. Bu tarkibni shakllantiruvchi institutlarga asosan quyidagilar kiradi:

Evropa kengashi - EI siyosiy strategiyasini aniqlovchi EI oliy siyosiy organi;

Ministrlar kengashi - qaror qabul qiluvchi bosh institut hisoblanadi.

EI komissiyasi - millatlararo ijroiya instituti, mavjud qonunlarni hayotga tatbiq etishdan tashqari, EI qonunchiligini tashkil etadi, EI molivasini boshqaradi.

Evropa parlamenti - EI komissiyasi ishini nazorat qiladi, yangi qonunlarni ishlab chiqish va qabul qilish jarayonida ishtirok etadi, moliyaviy mablag'larni sarflash, byudjetni qabul qilish va uni bajarish ishlarini nazorat qiladi.

Evropa sudi - EI xuquqlarini a'zo mamlakatlarning muxit davlat xuquqlaridan ustunligini ta'minlaydi, EI joriy faoliyati amaliyotidagi qarama-qarshiliklarini tartibga soladi.

EIning millatlararo va millatlar darajasidan yuqori barcha faoliyatlarini moliyaviy tartibga solish asoslari Evropa Ittifoqi umumiy byudjeti hisoblanadi. EI moliyaviy mexanizmiga quyidagilar kiritiladi:

a) Oishloq xo'jaligini yo'naltirish va kafolatlash fondi - EI yagona agrar siyosatini moliyalashtirish manbai:

b) Evropa ijtimoiy fondi - surunkali ishsizlik qamrab olgan turg'un hududlarga yordam berish dasturlarini molivalashtirish manbai:

v) Evropa hududiy rivojlantirish fondi - Ittifoq turli hududlarini iqtisodiy rivojlantirish darajasini tenglashtirish dasturlarini molivalashtirish manbasi:

g) Evropa rivojlantirish fondi - integratsiyaning dastlabki bosqichini o'tayotgan mamlakatlarga yordam ko'rsatish manbasi:

d) Evropa investitsiya banki - uzoq muddatli kreditlar va kafolatlar hisobiga korxonalarini modernizatsiyalash bo'vicha hududiy dasturlarini molivalashtirish instituti.

Evropa Ittifoqi byudjetining daromad qismi quyidagi manbalardan shakllanadi:

- A'zo davlatlardagi qo'shimcha qiymat solig'ining 1.4 % miqdoridagi airatmalar;

- EI hududiga uchinchi mamlakatlardan import qilinadigan sanoat tovarlariga o'rnatiladigan boj to'lovlari;

- Import qilinadigan tovarlardan olinadigan agrar kompensatsiya yig'implari;

- Milliy byudietlardan airatmalar.

Byudjetning xarajat qismini quyidagilar tashkil qiladi:

- EI mamlakatlarining yagona agrar, hududiy, ijtimoiy, ilmiy-texnik va sanoat siyosatlarini yuritish;

- Rivoilanavotgan mamlakatlarga yordam qilish;

- Ma'muriy xarajatlarni qoplash.

EI davlatlarining 6 tadan 12 tagacha bo'lgan davrda yagona agrar siyosatining qabul qilishi va takomillashtirilishini bir necha bosqichlarga bo'lishimiz mumkin. Ma'lumki, har bir qabul qilinavotgan yangilik kevin qanday samara berishidan qat'iv nazar bir qator qarshiliklarga duch keladi. Yagona qishloq xo'jalik siyosati ham birdaniga qabul qilingan jarayon emas va uni to'la shakllanish bosqichlarini ko'rib chiqib, ma'lum belgilarini o'rganib chiqamiz. Yagona qishloq xo'jalik siyosatining g'ovasidan tortib to to'la shakllanguniga qadar bo'lgan davrni quyidagicha davrlarga bo'lish mumkin:

1. 1945-1954 villargacha bo'lgan davr: Ikkinchi jahon urushining natijalari -

Evropa Ittifoqining paydo bo'lishi. Tadqiqotlar natijasi shuni ko'rsatadiki, G'arbiy Evropa mamlakatlarining siyosiy va iqtisodiy ittifoqlarini barpo qilish jarayonida qishloq xo'jaligida hamkorlik barcha mamlakatlar xohishlarining markazida edi va aynan shu narsaga yagona qishloq xo'jalik siyosatini qabul qilinishi va shakllanish uchun asos bo'ldi.

Iqtisodiy ittifoq tuzish urushdan keyingi siyosiy birlashish va tinchlikning kafolati hisoblanar edi. SHu maqsadda qabul qilingan Marshall Rejasiga ko'ra bu mamlakatlar kutilganidan ham zivodroq natijalarni qo'lga kiritdilar. Bu dasturni to'laqonli amalga oshirish maqsadida AQSH va Kanadadan 1948-1952 villarda 25 milliard dollardan ortiqroq mablag' bu mamlakatlarga etib keldi. Bu moddiy yordam vana shunisi bilan ham muhim ediki, uning maqsadi asosan savdo nazoratini olib tashlashga qaratilgan tadbirlarga yo'naltirilgan edi. 1948 vilda Belgiya, Niderlandiya va Lyuksemburg birgalikda Benelvuks Boj Ittifoqini tuzishdi va bir-birlariga nisbatan savdo aloqalariga boj o'rnatmaslikka kelishib olishdi. Kevinroq bu holat qishloq xo'jalik bozorlari uchun ancha muhimligini Frantsiya ham tushundi va qo'shilishga rozilik berdi. Termaniya va Italiya ham xayrixohlik bildirdi, ammo Angliyaning qattiq qarshi turishi yagona xulosaga kelish imkoniyatini bermadi.

1951 vilda dastlabki yuqori darajadagi hamkorlik ko'mir va po'lat ishlab chiqarishdagi hamkorlik Evropa Ko'mir va Po'lat Ittifoqini tuzish bo'ldi. Bu safar Benelvuks va Frantsiyaga, Germaniya va Italiya ham qo'shildi, ammo Britaniya yana qo'shilmadi.

Ammo nima bo'lganda ham bu kelgusidagi hamkorlikning asosi edi.

2. 1955-1957 yillar. Rim shartnomasi va qishloq xo'jaligi uchun maqsadlar. Benelvuks mamlakatlari Evropa Ittifoqini sivosiv birlashtirish ancha qiyinligini, buning o'rniga to'la shakllangan va birlashgan Evropa bozorini yaratish lozimligi haqidagi qator iqtisodiy takliflar bilan chiqishdi. Rim shartnomasi Evropa Umumiy bozorini tashkil qilishning asosi bo'ldi. Bunda Umumiy bozor qoidalari kelishib olindi. Ular fikricha umumiy sivosat alohida radikal guruhlar manfaatidan emas, milliy sivosatdan kelib chiqishi lozim. SHunday bo'lsada, bir nechta kelishuvlar bo'lib o'tsada qishloq xo'jaligi masalasi hamma vaqt ochiq qolaverdi. Olti mamlakat vakillari Brvusselga imzolanadigan shartnomani qayta ishlash uchun delegatsiyalarini jo'natganlarida ham ishchi guruhlarida bironta ham qishloq xo'jaligiga taalluqli kishilar yo'q edi. SHartnomaning asosida quyidagi shartlar votadi:

- maqsadlar boi to'lovlari kvotalar va boshqaalar orqali amalga oshiriladi.
- uchinchi mamlakatlarga umumiy boj to'lovlari va umumiy tijorat siyosatini yurgizish:
- iqtisodiy siyosatni koordinatsiyalash va odamlar, xizmatlar va kapitalning a'zo mamlakatlarda erkin harakatlanishini ta'minlash.

Ushbu shartnomaning 43 moddasida vagona qishloq xo'jaligi sivosati imzolanishi kerak edi, ammo komissiya uni Evropa Parlamenti bilan maslahatlashish, hamda keyin qaror qabul qilish uchun ministrarga qaytarishga qaror qildi.

3. 1958 yil. Streza konferentsiyasi - sivosatning vakuniy tarkibi. Streza konferentsiyasidan kevin Komissiya, o'zining birinchi xabaridavoq Ittifoqning qishloq xo'jalik siyosatiga doir muammolarini hal qilishga o'tganligini e'lon qildi. Yagona qishloq xo'jaligi sivosatini qabul qilishning asoslari varatildi.

4. 1959 - 1962. Konflikt va kompromiss - Yagona Agrar Sivosatining paydo bo'lishi. Kengash ishtirokchilarining konfliktlari nafaqat a'zo bo'ladigan mamlakatlar, balki sivosatning maqsadlari ustida ham bordi. Kengash cheklangan miqdorlarga asoslangan savdo va bozorlarni tashkil qilishdan voz kechdi. SHunday bo'lishi bilan birga, ular Evropa agrar sivosatining fundamental tamovillarini va bu sivosatning tashkiliy asoslarga ega bo'lishini kelishib oldilar. Bu kelishuvga ko'ra qabul qilingan Umumiy Agrar Siyosatning asosiy tamovillari quyidagilardir:

bozor birligi - umumiy qishloq xo'jalik bozorining amal qilishi, umumiy marketing tizimi va umumiy kelishilgan baholar;

Ittifoq manfaatlarining ustunligi - Ittifoq mamlakatlari raqobatbardoshligiga uchinchi mamlakatdan keltiriladigan import bilan xavf solinmasligi lozim;

molivaviy birlik - sivosat uchun qilingan xarajatlar ham Ittifoq tomonidan molivalashtiriladi, varatilgan daromadning ma'lum qismi ham Ittifoq hisobiga o'tkazib boriladi va resurs varatiladi.

Bu uchta tamovil Umumiy Agrar Sivosatining mohiyatini anglatdi va u Komissiya tomonidan qattiq himova qilindi. Bu vaqtda, hali qator masalalar hal qilinishi lozim bo'lsada, Umumiy Agrar Sivosatning rasmiy paydo bo'lganligini ko'rsatdi.

5. 1963 - 1967. Umumiy baholar va umumiy molivalashtirish - vakuniy erishilgan natijalar. UAS ning vakuniy bosqichida umumiy baholar va umumiy molivalashtirish maqsadiga erishildi va bu sivosatning yuqori cho'qqisiga erishganligidan dalolat berardi. Buning natijasida bir qator fondlar tashkil qilindi.

UASning keyingi villardagi rivojlantirilishiga EI davlatlari soning oshishi, dunyo mamlakatlari savdosi, qishloq xo'jaligidagi o'zgarishlar va siyosiy doiradagi o'zgarishlar ta'sir ko'rsatdi, ammo uning asosiy tamovillari o'zgarmay qoldi.

EI davlatlarining ioriv qishloq ioylarni rivojlantirish tarkibiy sivosati tarkibiy agrar sivosat natijasida kelib chiqqan. Oishloq ioylarni rivojlantirish siyosati - EI ning iqtisodiy va ijtimoiy birlikka erishishining asosiy omili deb qaralmoqda.

EI qishloq joylarni rivojlantirishni joriy tarkibiy siyosati masalasi 1960 yillarda, va'ni vagona agrar siyosatning joriy qilina boshlagan paytlardan o'q rivojlana boshlagan. 1988 yildan boshlab EI bu siyosatga e'tiborni kuchaytirdi va amaliy ishlarni kengaytirdi. SHu maqsadlarni rivojlantirish uchun moliyaviy resurslar hajmi oshirilib, 30 milliard EKYu ni tashkil qildi. EI Rivojlanish fondlari tomonidan 1994-99 yillarda vana shuncha miqdorda va 2000-2006 yillar uchun esa undan ham ko'proq mablag' ajratib qishloq joylarni rivojlantirish ko'zda tutilgan. 2000 yilgacha qishloq joylarni rivojlantirish siyosatini EI tarkibiy fondlari mablag' bilan ta'minlab kelgan bo'lsa, bu ishni 2000 yildan boshlab Evropa O'qshloq Xo'ialigini Boshqarish va Kafolatlash Fondi (EAGGF) ning qayta tashkil qilingan - Rahbarlik Seksiyasi amalga oshiradi. Savol tug'iladi nima uchun qishloq joylarni rivojlantirishga buncha ko'p mablag' sarflanavapti, u umumiy rivojlanishga nima beradi, endi bu yana bir qator masalarni qo'shib o'rganishni taqozo qiladi.

EI mamlakatlari qishloq joylarni rivojlantirish tarkibiy siyosatini rivojlanishini quyidagi davrlarga bo'lish mumkin:

1988 yilgacha bo'lgan davr. O'qshloq xo'ialigini rivojlantirish uchun tarkibiy tadbirlar amalga oshirilgan davr. Bu davrda vagona qishloq xo'ialik siyosatining rivojlantirilishi bilan bog'liq holda qishloq aholisining ham turmush darajasini yaxshilash masalalariga e'tibor qaratilgan, ammo butun Evropa miqyosida vagona siyosat olib borilmagan.

1988 yil. O'qshloq joylarni rivojlantirishga oid keskin tadbirlar belgilashga burilish yili. Bu davrda iuda ko'p asosiy tadbirlar belgilandi. Ulardan avrimlarini sanab o'tamiz:

Yagona Evropa haqidagi qonun qabul qilindi. Bu qonun EI kiruvchi mamlakatlarni birdek rivojlantirilishini qonuniy iihatlarini asoslab berdi:

“Kelajakdagi O'qshloq Jamiyati” dasturi qabul qilindi va qishloq joylarni rivojlantirish vo'nalishlarini asoslab berdi:

“Delor I” va Tarkibiy Fondlarni isloh qilish.

3. 1994-1999 yillar. “Delor II” va ikkinchi dasturlash davri.

Bu dasturlarni amalga oshirishning asoslarini quyidagi vositalar orqali amalga oshirish maqsad qilindi:

Dastlab dasturlarni amalga oshirishni moliyalashtiradigan fondlar faolivatini tartibga solish va yangi fondlarni yaratish masalalari hal qilindi. Bu fondlar Ittifoqning asosiy maqsadi bo'lgan iqtisodiy birlikka erishishning asosiy vositalari hisoblanadi va bu fondlar quyidagilar hisoblanadi:

Evropa Ijtimoiy Fondi, Sog'liqni tiklash va professional ta'lim olishga ko'maklashadi;

Evropa Hududiy Rivojlanish Fondi, bu fond qishloq joylardagi kichik biznesni va infrastrukturani moliyalashga vordam qiladi;

EAGGF Rahbarlik Seksiyasi, qishloq xo'jaligidagi tarkibiy o'zgarishlar va qishloqni rivojlantirishga ko'maklashadi;

Baliqchilikni Boshqarishning Moliyaviy Bositasi, bu fond baliqchilik tarmog'idagi tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirishga ko'maklashadi.

Birlik Fondi tashkil qilindi. Bu fond boshqa fondlar bilan birgalikda ish olib boradi va rretsiva, Portugaliva, Ispaniva va Irlandiya mamlakatlarining vagona pul birligiga moslashishi, aholi turmush darajasining ko'tarilishi, atrof-muhit bilan bog'liq muammolar hamda Evropa transport setini takomillashtirish kabi sohalarni moliyalashtiradi. Bu fond vordam qilish sharti 2 xil bo'ladi: birinchidan kishi ion boshiga valpi mahsulot ishlab chiqarish hajmi o'rtacha Evropa davlatlari darajasining 90 foizidan oshib ketmasligi kerak va bu mamlakat “iqtisodiy konvergensiya” qoidasiga amal qilishi kerak. Bu 2000-2006 yillar davomida aholi ion boshiga ishlab chiqarilgan yalpi mahsulot miqdori 90 foizga etmagan mamlakatlarga vordam berishi ko'zda tutilgan.

Evropa Ittifoqi agrar siyosatini takomillashtirish va rivojlantirishning maqsadlari ishlab chiqildi. Bu maqsadlarni hududlar va ijtimoiy guruhlar bo'yicha 7 turga bo'lish

mumkin:

1- maqsad: rivojlanishi orqada qolayotgan hududlarni tarkibiy tartibga solish (masalan, sobiq rDR hududida aholi ion boshiga yalpi mahsulot ishlab chiqarish o'rtacha Evropa darajasining 75 % idan ham kam edi);

2- maqsad: sanoatlashishi orqada qolayotgan hududlarni iqtisodiy qayta shakllantirish;

3- maqsad: uzoq muddatli ishsizlikka qarshi kurashish va mehnat bozoridan chiqib qolgan hamda yoshlar hayotini mehnat bilan integratsivalashtirishga vordam qilish;

4- maqsad: ishlovchilarning sanoatlashgan holdagi o'zgarishlarga ko'nikishlarini engillatish;

5- maqsad: qishloq xo'jaligi va baliqchilikning tarmoq takibini tartibga solish;

6- maqsad: qishloq joylarida iqtisodiyotning samarali tarmoqlarini olib kirish;

7- maqsad: 1995 yilda EI ga Finlandiya va SHvetsiyaning kirishi natijasida paydo bo'lgan, aholi kam joylashgan hududlarni tarkibiy tartibga solish.